

Tabela 5.

Promenljive veličine prema konstruisanom modelu

Godišnji period	Redni broj god. perioda	(prva specifikacija)		
		Sopstveni budžetski prihodi H(t)	Modifikovane dotacije C(t)	Modifikovani budžetski prihodi P(t)
1958.	—3	3341,84	1560,2973	4589,6085
1959.	—2	4173,5	2600,7040	5904,1925
1960.	—1	5212,1	3899,9926	10502,9855
1961.	0	6509,4	5522,9149	13289,7235
1962.	1	8128,8	7548,7843	16562,6775
1963.	2	10151,5	10079,1820	19128,8175
1964.	3	12687,94	13252,2684	24456,9345

Tabela 6.

Promenljive veličine prema konstruisanom modelu

Godišnji period	Redni broj godišnjeg perioda t	(druga specifikacija)		
		Sopstveni budžetski prihodi H(t)	Modifikovane dotacije C(t)	Modifikovani budžetski prihodi P(t)
1958.	—3	4133,9154	2262,5954	6396,51083
1959.	—2	4440,6296	2675,5706	7116,19998
1960.	—1	5167,9867	3654,9272	8822,91388
1961.	0	6315,9910	5200,6650	11516,65604
1962.	1	7884,6405	7312,7842	15197,42470
1963.	2	9873,9370	9991,2846	19865,22161
1964.	3	12283,8769	13236,1664	25520,04328

Tabela 7.

U milionima starih dinara

	1965.		1966.	
1. Ostvareni prihodi pokrajinskog budžeta ukupno	24.830	22.110		
2. Dopunska sredstva pokrajinskom budžetu	1.960	—		
3. Prihodi za finansiranje AP	17.300	20.920		
4. Ostvareni prihodi opštinskih budžeta ukupno	24.400	27.720		
5. Dopunska sredstva opštinskim budžetima	14.990	15.390		
6. Sopstveni prihodi [(1 + 4) — (2 + 3 + 5)]	14.980	13.520		
7. Modifikovana dopunska sredstva	18.850	23.490		
8. Modifikovani prihodi (6 + 7)	33.830	37.010		

ANALIZA RASHODA KULTURNIH DELATNOSTI

Paralelno sa odvijanjem procesa decentralizacije i demokratizacije društvenog i privrednog života naše zemlje raste i značaj problema ekonomskog položaja kulturnih delatnosti. Naime, sa opštim progresom na samoupravnim osnovama zasnovanog društva kultura se javlja kao »ne samo neophodan preduslov za uspešan privredni razvoj nego još i više, činilac bez koga ne može efikasno da funkcioniše demokratski politički sistem i samoupravni mehanizam.«¹⁾ S druge strane, rastuća uloga tržišta u alokaciji resursa i poslovanje na principu dohotka ističu pitanje finansiranja kulturno-umetničkih delatnosti s obzirom na brojne specifičnosti tih, inače veoma heterogenih, neprivrednih aktivnosti i stoga nemogućnosti njihovog uključivanja u tržišni mehanizam, bar ne na način adekvatan privredi i u sadašnjoj fazi razvoja.²⁾

Cilj ovog rada je da sagleda stvarni ekonomski položaj kulture u proteklom periodu našeg razvoja, i to sa stanovišta obima, dinamike i strukture rashoda. Tako ćemo na osnovu empirijske analize rashoda kulturnih delatnosti pokušati dati odgovor na pitanje da li je kulturni razvoj bio u skladu sa opštim razvojem, sa potrebama i mogućnostima društva. Pri tome, potrebno je istaći da su mogućnosti empirijske analize finansijskih tokova kulturnog razvoja u Jugoslaviji, na kojoj se zasniva ovaj rad, veoma ograničene, usled nepostojanja ili neadekvatnosti postojećih podataka. Sve do 1961. god. podaci o rashodima u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti uglavnom se baziraju na procenama. Tek u periodu od 1962. god. raspolaže se sa nešto više podataka, iako je i to nedovoljno za konzistentnu analizu. Postoji problem korišćenja tih podataka i njihova upredivost po godinama zbog čestih izmena u sistemu finansiranja neprivrednih delatnosti, različitog obuhvata postojećih podataka i sl. Stoga je veoma teško dobiti serije uporedive po godinama.

Ovde su vršena empirijska istraživanja uglavnom za period 1961—1966. god. na osnovu publikacija Saveznog zavoda za statistiku i Službe društvenog knjigovodstva. U prvom delu rada ispituje se kretanje ukupnih rashoda na kulturno-umetničke delatnosti, njihov odnos prema društvenom proizvodu i na kraju njihova struktura. Drugi deo rada posvećen je investicijama, njihovoj dinamici i odnosu prema privrednim i neprivrednim investicijama, kao i nekim efektima investicija izvršenih u kulturnim delatnostima. U radu su korišćene tekuće cene mada bismo dobili mnogo realniju predstavu ako bismo koristili stalne cene. Međutim, o kretanju rashoda ustanova tih delatnosti u stalnim cenama postoje samo veoma oskudne procene.

I

Smatramo da je u našim uslovima, za svrhe empirijske analize rashoda sa stanovišta opterećenja zajednice, najadekvatnija kategorija koja bi obuhvatila materijalne rashode, bruto lične dohotke i bruto investicije. Rashodi sa takvim obuhvatom izgledaju nam najpribližniji onom obimu sredstava kojima su stvarno raspolagale kultura i umetnost, odnosno onom delu

1) Dr Ljubomir Madžar »Tržište i kultura«, *Gledišta* 12, 1968., str. 1634.

2) Detaljnije o specifičnostima kulture i nemogućnosti njenog potpunog uklapanja u tržišni mehanizam može se naći u citiranom radu Dr Lj. Madžara kao i u drugom radu Dr Lj. Madžara »Materijalni uslovi kulturnog razvika«, *Kultura*, 2—3, 1968.

društvenog proizvoda koji je potrošen u ovim neprivrednim ustanovama. Da bi se izbeglo ponavljanje, termin »ukupni rashodi« u daljem tekstu treba shvatiti u tom smislu (materijalni rashodi + bruto lični dohoci + bruto investicije).

Zadnjih šest godina društveni proizvod je rastao znatno brže od ukupnih rashoda. To se vidi iz tabele I, koja daje kretanje ukupnih rashoda u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti i društvenog proizvoda u periodu 1961—1966. god. Izdaci za bruto lične dohotke, bruto investicije i materijalni rashodi, uzeti zajedno, u ovim delatnostima su porasli od 384 na 1011 miliona novih dinara, dok je u istom periodu društveni proizvod povećan od 33653 na 98885 miliona novih dinara. Znači društveni proizvod je porastao za skoro dva puta dok su rashodi povećani samo za 1,6 puta. Prosečni godišnja stopa porasta društvenog proizvoda je 24,07 a rashoda u kulturi i umetnosti 21,33. Ta kretanja su ilustrovana slikom I.

Dinamika porasta ukupnih rashoda u kulturi i umetnosti je bila veoma različita po godinama. Najveći porast je ostvaren 1965. god. (36% u odnosu na prethodnu godinu, a što je uglavnom posledica mere privredne reforme) a minimum je postignut 1962. god. (porast je bio samo 9% u odnosu na prethodnu godinu). Tempo porasta društvenog proizvoda bio je kao što smo videli veći, ali i ravnomerniji po godinama, što se vidi iz serije lančanih indeksa porasta društvenog proizvoda. Samo je u 1965. god. ostvaren veći porast rashoda u kulturi i umetnosti (lančani indeks 136), nego društvenog proizvoda (lančani indeks je 130), dok su 1966. god. obe kategorije porasle za isti procent (lančani indeks 124).

Rezultat ovakvog kretanja ukupnih rashoda u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti i društvenog proizvoda je visok varijabilitet ovih rashoda u društvenom proizvodu i opadajući trend toga učešća. Deo društvenog proizvoda koji se troši u oblasti kulture i umetnosti veoma izražen opada do 1964. god. Sledeće, 1965. god. tendencija opadanja učešća ukupnih rashoda kulture i umetnosti je zaustavljena da bi se blago produžila u narednoj godini (Pogledati sliku II). Maksimalno učešće rashoda na kulturu i umetnost je ostvareno 1961. god. (1,14%), a minimum je zabeležen 1964 (0,99%). Prosečno u proteklih 6 god. 1,06% društvenog proizvoda odlazi na kulturu i umetnost.

Prezentirane empirijske činjenice nam daju nekoliko indikacija: ekonomski položaj kulture u proteklom periodu se pogoršavao (pošto je učešće rashoda na kulturu i umetnost u društvenom proizvodu opalo), a visok varijabilitet toga učešća može predstavljati odraz nepostojanja ili neadekvatnosti politike i planiranja kulturnog razvoja, kao i sredstava za ostvarenje plana. Nas posebno interesuje prva konstatacija. Nju treba posmatrati u svetlu jačanja uloge kulture u opštem rastu svih zemalja bez obzira na društveno-ekonomsko uređenje. Tim pre to treba da važi za socijalizam, jer kultura zauzima dominantan položaj u procesu oslobođenja čoveka, što je i krajnji cilj socijalističkog društvenog razvitka. Znači, posmatrano u kontekstu opštih kretanja, da bi se uspešno zadovoljile postojeće i razvile nove, neophodne kulturne potrebe, društvo treba da izdvaja sve veći deo svog dohotka u tu sferu ljudske aktivnosti. Prevedeno na jezik empirije u našem primeru to bi značilo rast učešća rashoda na kulturu i umetnost u društvenom proizvodu. Upravo obrnuta kretanja u našoj zemlji u proteklom periodu govore nam

o zabrinjavajućem zaostajanju kulture za opštim društveno-ekonomskim progresom.

Kultura je kao i ostali sektori neprivrede objektivno u lošijem ekonomskom položaju u odnosu na privredu usled veoma sporog tempa rasta produktivnosti rada, jer su mogućnosti tehnološkog napretka u kulturno-umetničkim delatnostima veoma ograničene. Naime, lični dohoci kao značajna komponenta troškova kreću se nezavisno od tempa porasta individualne produktivnosti rada odnosno grane i rasta pod uticajem porasta opšte produktivnosti rada.³⁾ Ova objektivno uslovljena kretanja deluju u pravcu stvaranja sistematskih razlika u ekonomskom položaju pojedinih sektora: stavljaju u daleko teži materijalni položaj one sektore u kojima porast ličnih dohodaka nema realnu osnovu u porastu produktivnosti rada. Te delatnosti su utoliko više pogođene ukoliko lični dohoci predstavljaju veću stavku u strukturi ukupnih troškova, kao što je slučaj sa kulturom, što možemo videti iz empirijske analize koja sledi. No pre analize strukture rashoda kulture i umetnosti da vidimo kakva je bila dinamika pojedinih rashoda.

Tempo porasta pojedinih rashoda kulture i umetnosti u periodu 1961—1966. god. bio je veoma različit. Lični dohoci su rasli najbrže, daleko brže i od ukupnih rashoda i od društvenog proizvoda, što je uzgred rečeno karakteristično kako za celu privredu, tako i za ostale neprivredne sektore. Bruto lični dohoci u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti su porasli od 1961—66. god. za 237% (ukupni rashodi za 196%, a društveni proizvod za 194%). Najveći porast ličnih dohodaka je ostvaren 1965. godine, što je posledica opštih mera privredne reforme, a minimum se zapaža 1963. god. (porast ličnih dohodaka u odnosu na prethodnu godinu je samo 15%). Prosečna godišnja stopa porasta bruto ličnih dohodaka u analiziranom periodu iznosi 27,5%.

Tempo porasta investicija u kulturu i umetnosti bio je znatno blaži. Bruto investicije te oblasti u periodu 1961—1966. god. porasle su za 152%. Zapaža se veoma pozitivna tendencija bržeg rasta investicija od ličnih dohodaka analizirane oblasti do 1965. kada dolazi (usled opšte privredne situacije) do obrta. U 1966. god. obim bruto investicija u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti je zadržan na prethodnom nivou (odnosno znatno je opao), što može da dovede do opšte stagnacije razvoja kulture i umetnosti ukoliko se takvo stanje produži. Maksimalno porast investicija u oblasti kulture i umetnosti zabeležen je 1962. god. (Videti tabelu II).

Materijalni rashodi su se najspornije povećavali u strukturi ukupnih rashoda kulture i umetnosti. Oni su u toku šest godina porasli samo za 109%, što znači da prosečna godišnja stopa porasta ovih rashoda iznosi samo 15,89%. 1962. god. došlo je čak do apsolutnog pada materijalnih rashoda.

Odras takvih kretanja pojedinih komponenta ukupnih rashoda je promena njihove strukture. Učešće bruto ličnih dohodaka u ukupnim rashodima u periodu 1961—1966. je konstantno raslo (od 36% 1961. do 46% 1966. god.). Materijalni rashodi su bili predstavljeni najvišom stavkom 1961. god. (45%) i tada su predstavljali najveći deo u strukturi ukupnih rashoda. Narednih godina oni učestvuju sa znatno manjim procentom (koji varira po godinama) u ukupnim rashodima, a minimum je dostignut 1965. god. (33%). Investicije predstavljaju najmanju stavku u strukturi ukupnih rashoda. Procentat nji-

³⁾ Detaljnije o odnosu rasta produktivnosti rada i ličnih dohodaka može se videti u radu S. Popov: »Kretanje produktivnosti rada i osobnih dohodaka u periodu 1952—1967.« Obračun i raspodela osobnih dohodaka u radnim organizacijama. Simpozij, Opatija, marta 1968.

h ovog učešća je veoma promenljiv u posmatranom periodu ne pokazujući neku određenu tendenciju ni porasta ni pada. Najmanje učešće bruto investicija u strukturi ukupnih rashoda kulture i umetnosti zabeleženo je 1961.

Tabela I

Kretanje rashoda u kulturi i umetnosti i društvenog proizvoda i njihov odnos
(milioni novih dinara)

Godine	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
Rashodi						
Kulturno-prosvetna delatnost		196,6*	209,0*	280,0*	356,7	422,5
Umetničko-zabavna delatnost		223,0	280,0	321,9	461,2	588,6
UKUPNO:	384	420	489	602	818	1.011
Društveni proizvod	33.653	37.726	45.804	61.001	79.515	98.885
		Bazni indeksi				
Kultura i umetnost	100	109	127	157	213	263
Društveni proizvod	100	112	136	181	236	294
		Lančani indeksi				
Kultura i umetnost	—	109	117	123	136	124
Društveni proizvod	—	112	121	133	130	124
Učešća rashoda na kulturu i umetnost u društvenom proizvodu (u %)						
	1,14	1,11	1,07	0,99	1,03	1,02

* Naše procene

1) Materijalni rashodi, bruto investicije i bruto lični dohoci

Izvori: 1) Posebni statistički bilteni SDK pri NB Jugoslavije, br. 43, 77, 95, 109

2) V. Konvalinka »Rashodi i zaposleno osoblje u neprivrednim delatnostima 1961—1965« *Jugoslovenski pregled*, br. 11/1966.

3) Privredni bilansi Jugoslavije 1962—1965., SZS — Studije, prilozi i analize, Bgd.

4) Statistički bilten 427, 464, 506

5) SGJ 1967.

i 1966. god. (što uzgred rečeno nije nimalo ohrabrujuća činjenica u pogledu daljeg razvoja kulturno-prosvetne i umetničko-zabavne delatnosti. Videti tabelu II).

Veoma visok tempo rasta ličnih dohodaka u kulturi, kao rezultat opšteg porasta ličnih dohodaka, koji je bio brži i od opšteg tempa rasta produktivnosti rada, morao je da rezultira u pogoršavanju ekonomskog položaja kulture čija je produktivnost rada — definisana kao učinak po jedinici uloženog živog rada — bila ispod opšteg nivoa. Znači, troškovi rada kulturnih delatno-

Tabela II

Kretanje i struktura rashoda u kulturno-umetničkoj delatnosti

(milioni starih dinara)

Godine	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
Materijalni rashodi	17.300	14.166	17.667	20.768	26.908	36.175
Bruto lični dohoci	13.720	17.290	19.830	25.125	36.151	46.224
Bruto investicije	7.423	10.500	11.400	14.300	18.730	18.710
Ukupno:	38.443	41.956	48.897	60.192	81.789	101.119
		struktura rashoda (%)				
Materijalni rashodi	45	34	36	35	33	36
Bruto lični dohoci	36	41	41	42	44	46
Bruto investicije	19	25	23	24	23	19
		bazni indeksi porasta				
Materijalni rashodi	100	82	102	120	156	209
Bruto lični dohoci	100	126	145	183	263	337
Bruto investicije	100	141	153	192	252	252
		lančani indeksi porasta				
Materijalni rashodi	—	82	124	118	136	134
Bruto lični dohoci	—	126	115	126	144	128
Bruto investicije	—	141	108	125	131	100

Izvori: Privredni bilansi Jugoslavije 1962—1965., SZS

Statistički bilten br. 427, 464, 506, SZS

Posebni statistički bilteni SDK pri NB Jugoslavije, br. 43, 77, 95, 109
V. Konvalinka: »Rashodi i zaposleno osoblje u neprivrednim delatnostima 1961—1965« — *Jugoslovenski pregled*, br. 11/1966.

sti rasli su daleko brže od prihoda,⁴⁾ kako usled natprosečne razlike između porasta ličnih dohodaka i produktivnosti rada, tako i zbog radne intenzivnosti kulturno-umetničkih delatnosti (lični dohoci su predstavljani najvišom stavkom u strukturi ukupnih rashoda). »Tako su se — kaže Dr Ljubomir Madžar — u kulturi stekle dve vrste negativnih efekata koji se superponiraju jedni na druge, i u jednom dinamičnom kontekstu položaj kulture sistematski pogoršavaju u odnosu na druge sektore: stagnantna produktivnost i natprosečna radna intenzivnost.«⁵⁾

4) Prihodi kulturnih delatnosti mogu se povećati na više načina: 1) relativnim rastom cena; 2) relativnim smanjenjem ličnih dohodaka zaposlenih; 3) smanjivanjem materijalnih rashoda. Prvi oblik saniranja ekonomskog položaja kulture ima ograničenu primenu uglavnom usled specifičnih uslova kulturnog razvoja, čije ostvarenje pri porastu cena dolazi u pitanje, kao i zbog u literaturi pokazanog visokog elastičteta tražnje za kulturnim dobrima. Korišćenje druga dva faktora ima određene granice i može biti samo privremeno, pa i tada rezultira u pogoršanju kvaliteta usluga.

5) Dr Ljubomir Madžar: »Materijalni uslovi kulturnog razvika«, *Kultura*, 2—3, 1968.

Ekonomski položaj kulturnih delatnosti u periodu 1961—1966. god. bio je daleko teži nego što se to moglo zaključiti iz empirijske činjenice o trendu pada učešća ukupnih rashoda kulture i umetnosti u društvenom proizvodu, pošto su lični dohoci povećavali svoje učešće u strukturi ukupnih rashoda. Kako investicije nisu pokazivale neku određenu tendenciju trajnije promene u strukturi ukupnih rashoda, lični dohoci su rasli na račun materijalnih rashoda. Materijalni rashodi kulturnih aktivnosti uglavnom su zavisni od obima i kvaliteta poslovanja (dok se druge dve stavke rashoda kreću autonomno i nezavisno od obima poslovanja). Znači, relativni pad materijalnih rashoda kao odraz pogoršanja materijalnog položaja kulture može predstavljati indikaciju smanjenja obima i kvaliteta kulturno-umetničkih aktivnosti.

Na kraju, na osnovu izložene analize kulturnog razvoja, sa aspekta rashoda, imajući u vidu rezerve u pogledu statističkog materijala, možemo zaključiti da kulturno-umetničke aktivnosti nisu bile u skladu sa potrebama i mogućnostima društva, odnosno nisu dovoljno pratile i potpomagale opšti društveno-ekonomski razvoj, što može imati povratne negativne posledice na opšti progres.

II

Investicije u oblasti kulture i umetnosti nisu direktno vezane sa obimom izvršenih usluga, te ne mogu poslužiti kao mera ekspanzije i prosperiteta kulturno-umetničkih delatnosti. Uz to investicije u kulturu finansiraju se uglavnom iz sredstava van odgovarajućih radnih organizacija; investicioni fondovi kulturnih ustanova predstavljaju sasvim beznačajne izvore sredstava za investicije. Stoga obim i dinamika sredstava investiranih u kulturu ne predstavljaju odraz ekonomske snage kulturnih ustanova, ali daju značajnu indikaciju materijalne osnove za budući razvoj kulture i umetnosti. I cilj empirijske analize koja sledi jeste da sagleda materijalnu osnovu mogućnosti ekspanzije aktivnosti kulturno-umetničkih delatnosti. Iznesene podatke treba prihvatiti sa rezervom s obzirom na oskudan statistički materijal.

Kao što je već pomenuto, dinamika porasta investicija u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti u periodu 1961—1966. god. bila je nešto sporija od dinamike porasta ukupnih rashoda, ali znatno sporije nego u periodu 1956—1960. god. Investicije su se povećale od 7.423 u 1961. god. na 18.710 miliona starih dinara u 1966. god., odnosno za 152%, dok je u razdoblju 1956—1960. god. porast investicija u kulturu i prosveti iznosi 233%⁶⁾, a u umetničko-zabavnoj delatnosti 271%⁷⁾. Prosečna godišnja stopa porasta investicija u ovim delatnostima, uzetim zajedno u zadnjih šest godina iznosi 20,30%, a u periodu 1956—1960. god., za kulturu i prosvetu ova stopa je 35,08% i za umetničko-zabavnu delatnost 38,78%.

Ako se posmatra kretanje investicija u kulturu i umetnosti po pojedinih godinama, zapažamo veoma neujednačeni rast. Najveći porast je ostvaren 1962. god. (41,5%), a 1966. god. obim investicija u ovoj oblasti je apsolutno opao, što je rezultat opštih mera privredne reforme.

Ne upuštajući se u analizu faktora koji su uticali na ovakav ublažen tempo rasta investicija u kulturno-umetničkoj delatnosti, dali bismo samo

⁶⁾ Rashodi i zaposleno osoblje u neprivrednim delatnostima 1961—1965. dr. V. Konvalinka — Jugoslovenski pregled, novembar 1966., str. 409.

⁷⁾ O. C.

orijentacionu sliku odnosa tih investicija prema ukupnim, a posebno prema neprivrednim investicijama u posmatranom periodu. Tabela III pokazuje kretanje ukupnih privrednih i neprivrednih investicija i investicija u kulturu i umetnost. Zapažamo da su se investicije u oblasti kulture i umetnosti povećavale nešto brže od neprivrednih investicija, a daleko brže od ukupnih investicija, što je rezultat relativno blagog porasta neprivrednih, a još blažeg porasta privrednih investicija u periodu 1961—1966. god. 1965. god. je došlo čak do drastičnog pada investicija izraženih u stalnim cenama. Kretanja investicija u kulturu i umetnosti, neprivrednih i ukupnih investicija u periodu 1961—1966. god. predstavljena su grafom 3 u grafičkom prilogu. Vidimo da je porast ukupnih investicija bio konstantno ispod porasta investicija u kulturu i umetnosti, dok su neprivredne investicije imale veći tempo porasta od kulturno-prosvetnih investicija samo 1963. i 1964. god. Posledica takvih kretanja je tendencija porasta učešća investicija u kulturu i umetnosti u neprivrednim i ukupnim investicijama. 1961. god. investicije u oblasti kulture i umetnosti su predstavljale 2,58% neprivrednih i 0,69% ukupnih investicija, a 1966. god. ti procenti učešća su povećani na 2,93% odnosno 0,89% (Videti graf 4 u grafičkom prilogu).

Tabela III

Ukupan utrošak za investicije u osnovna sredstva

	(milioni novih dinara)					
Godine	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
Ukupne investicije	10.768	12.306	14.636	18.828	19.150	21.162
Privredne investicije	7.890	8.755	9.813	12.874	12.462	14.773
Neprivredne investicije	2.878	3.551	4.823	5.954	6.688	6.389
Inv. u kult. i umetnost	74,23	10,50	11,40	14,30	18,73	18,71
	Indeksi porasta bazni					
Ukupne investicije	100	114,3	135,9	174,9	177,8	196,5
Privredne investicije	100	111,0	124,3	163,2	157,9	187,2
Neprivredne investicije	100	123,0	167,6	206,9	232,4	222,0
Inv. u kult. i umetnosti	100	141,5	153,6	192,6	252,3	252,1
	Indeksi porasta lančani					
Ukupne investicije	—	114,3	118,9	128,6	101,7	110,5
Privredne investicije	—	111,0	112,1	131,2	96,5	118,5
Neprivredne investicije	—	123,0	135,8	123,5	112,3	95,5
Inv. u kult. i umetnosti	—	141,5	108,6	125,4	131,0	99,9
	Učešće investicija u kulturu i umetnosti (u %)					
Ukupnim invest.	0,69	0,85	0,78	0,76	0,98	0,89
Neprivrednim invest.	2,58	2,96	2,36	2,40	2,80	2,93

Izvor: Posebni statistički bilteni Službe društvenog knjigovodstva pri NB Jugoslavije br. 43, 77, 95, 109 »Indeks« br. 9/1967. — Savezni zavod za statistiku.

Bitna komponenta analize investicija u kulturi jeste njihova struktura po nameni ulaganja i promena te strukture. Nažalost, ne raspolazemo podacima o ulaganjima u pojedine aktivnosti kulture i umetnosti, za svih šest, odnosno pet godina koje su do sada istraživane. U mogućnosti smo samo da prikazemo strukturu investicija^{*)} u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti za 1964. i 1965. god. Tako možemo dobiti neku orijentacionu sliku o obimu i odnosu investicija po pojedinim aktivnostima kulture i umetnosti, ali ne i statističku verifikaciju mogućih tendencija u ekspanziji tih investicija.

Najveće učešće u strukturi ukupnih investicija imaju radio i TV stanice. 1964. god. one su predstavljale 50%, a 1965. god. 48% ukupnih investicija u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti. Posle radio i televizijskih stanica po obimu izvršenih investicija slede preduzeća za prikazivanje filmova (13% svih investicija 1965., a 15% 1964. god.), radnički i narodni univerziteti (12% 1964. god. i 10% ukupnih investicija 1965. godine), muzeji, arhivi i galerije itd.

Efekti investiranja u oblasti kulture i umetnosti su mnogobrojni, a njihovo empirijsko istraživanje veoma otežano, kako zbog same prirode te oblasti ljudskih aktivnosti tako i zbog nedostatka potrebnih podataka. Jedan od efekata investiranja u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti, koji je moguće egzaktno utvrditi, a na kome mi želimo da se zadržimo jeste porast sopstvenih prihoda ustanova tih delatnosti. Nažalost, opet se moramo pozvati na osnovni problem ovog rada, a to je nepostojanje serije podataka, koje bi nam omogućile sagledavanje dugoročnijih tendencija u kretanju sopstvenih prihoda oblasti kulture i umetnosti i njihovog odnosa prema investiranim sredstvima. Raspolazemo samo podacima za period 1964—1966. god. Tempo porasta sredstava od naplaćene realizacije za sopstvene usluge i proizvode u oblasti kulture i umetnosti bio je veoma brz, znatno brži od tempa rasta investicija u istoj oblasti i istom periodu. Naime, ovi prihodi su porasli od 32.079 miliona starih dinara 1964. god. na 74.564 miliona starih dinara 1966. god., što iznosi 132% odnosno prosečno godišnja stopa porasta je 52,31% (ista stopa rasta za investicije iznosi samo 14,45%). Te činjenice nas navode na zaključak da je porasla efektivnost sredstava investiranih u oblasti kulture i umetnosti merena odnosom sopstvenih prihoda i izvršenih investicija,^{*)} ali isto tako da je u kontekstu opštih privrednih kretanja porasla uloga tržišnog mehanizma, odnosno cene u finansiranju kulturnih delatnosti. Na jedan investiran dinar u oblasti kulture i umetnosti dobijeno je 1964. god. 2,24 dinara, 1965. god. 2,71 dinara i 1966. god. 3,99 dinara prihoda od realizacije za sopstvene usluge i proizvode.

Kakav je bio odnos sopstvenih prihoda i investicija po pojedinim delatnostima kulture i umetnosti vidimo iz tabele IV, koja, nažalost, daje podatke samo za dve godine, tako da možemo dobiti samo grubu predstavu o veličini toga odnosa a ne i statističku potvrdu mogućih kretanja. Preduzeća za prikazivanje filmova su realizovala najviše prihoda za sopstvene proizvode i usluge, na jedan investiran dinar, a uz to taj odnos i raste od 1964. do 1965. god. (4,77 1964. god. i 5,32 1965. god.). Drugo mesto po veličini odnosa sop-

^{*)} Podaci o strukturi investicija po nameni su uzeti prema KGI-2 i njihov zbir je potce- njen u odnosu na podatke o investicijama koje daje Služba društvenog knjigovodstva, a koji su korišćeni u dosadašnjoj analizi investicija.

^{*)} Kod ovakvog zaključka moramo imati u vidu mogućnost porasta sopstvenih prihoda i zbog promene samih formi finansiranja kulturno-prosvetnih i umetničko-zabavnih delatnosti, što bi delovalo na fiktivno povećanje ovako definisane efikasnosti investicija.

stvenih prihodi — investicije, zauzimaju radnički i narodni univerziteti, gde je porast tog odnosa za dve godine bio još izrazitiji. Posle slede radio i TV stanice sa istom tendencijom porasta itd. Najveći pad sopstvenih prihoda u odnosu na izvršene investicije zabeležen je kod pozorišta, filharmonije i sl., a taj odnos bio je i najniži kod tih ustanova i biblioteka i čitaonica.

Tabela IV

Odnos prihoda od naplaćene realizacije za sopstvene usluge i proizvode i bruto izvršenih investicija

Delatnosti	Godina	
	1964.	1965.
KULTURNO-PROSVETNA DELATNOST	2,89	2,44
Muzeji, arhivi i galerije	0,63	0,46
Zavodi za zaštitu spomenika	2,25	2,73
Radnički i narodni univerziteti	3,94	5,08
Biblioteke i čitaonice	0,54	0,84
Ostale kulturno-prosvetne ustanove	4,03	2,31
UMETNICKO-ZABAVNA DELATNOST	3,13	3,81
Pozorišta, filharmonija i sl.	3,41	1,93
Preduzeća za prikaz. filmova	4,77	5,32
Radio i TV stanice	2,55	3,66
Ostale ustanove za zabavu	19,42	7,04

Izvor: Statistički bilten br. 427, SZS, septembar, 1966.

„ „ br. 464, SZS, april, 1967.

„ „ br. 506, SZS, decembar, 1967.

U celini uzevši, pokazalo se da su efekti izvršenih investicija mereni sopstvenim prihodima viši u umetničko-zabavnim nego u kulturno-prosvetnim delatnostima i pokazuju tendenciju porasta u prvoj i pada u drugoj oblasti, što je posledica promena izvora finansiranja ovih neprivrednih aktivnosti.

U sklopu opštih privrednih kretanja, jačanja uloge tržišta u alokaciji resursa i poslovanja na principu dohotka ističe se problem uklapanja kulture u tržišni mehanizam. Međutim, kulturno-umetničke delatnosti predstavljaju veoma heterogenu oblast, sa brojnim specifičnostima, te se u traženju adekvatnih načina finansiranja stvaraju velike međusobne razlike. Postoje daleko veće mogućnosti za uklapanje umetničko-zabavnih nego kulturno-prosvetnih delatnosti u tržišni mehanizam, kao što vidimo iz empirijske činjenice o daleko bržem rastu sopstvenih prihoda u umetničko-zabavnim nego u kulturnim delatnostima.

STATISTIČKI DODATAK

U prvom delu ovog rada dat je prikaz rashoda kulturno-prosvetne i umetničko-zabavne delatnosti, sa osvrtom na njihov obim, dinamiku, strukturu i odnos prema društvenom proizvodu za poslednjih šest godina, odnosno od 1961. do 1966. god. Ove rashode smo definisali kao zbir bruto ličnih dohoda, bruto investicija i materijalnih rashoda kulture i umetnosti. Oni pokazuju koliko ove delatnosti stvarno koštaju društvenu zajednicu.

U analizi su korišćeni podaci raznih izvora. Za bruto investicije i materijalne rashode 1961. god. uzete su procene V. Konvalike. Bruto lični dohoci 1961. god. su izračunati na bazi procene V. Konvalike za neto lične dohotke u oblasti kulture i umetnosti i odnosa neto ličnih dohodaka i doprinosa na njihov u 1962. god. Materijalni rashodi i bruto lični dohoci kulturno-prosvetne delatnosti za 1962. i 1963. takođe su procenjeni, dok su za umetničko-zabavnu delatnost podaci o ovim kategorijama uzeti prema KGI-02. Stoga su procene za kulturno-prosvetnu delatnost vršene na bazi podataka za umetničko-zabavnu delatnost i odnosa rashoda kulturno-prosvetne i umetničko-zabavne delatnosti u periodu 1964—1966. god. Na takav način procenjeni bruto lični dohoci u kulturno-prosvetnoj delatnosti mogu se prihvatiti sa dosta pouzdanosti, jer se odnos ličnih dohodaka kulturno-prosvetne i umetničko-zabavne delatnosti u periodu 1964—1966. pokazuje veoma stabilnim. To nije slučaj sa procenom materijalnih rashoda, koja se mora prihvatiti sa malom rezervom, jer je odnos materijalnih rashoda kulturno-prosvetne i umetničko-zabavne delatnosti bio varijabilniji. Materijalni rashodi i bruto lični dohoci za period 1964—1966. uzeti su iz publikacija Službe društvenog knjigovodstva i Saveznog zavoda za statistiku, a prema KGI. Podaci o bruto investicijama kulturno-prosvetne i umetničko-zabavne delatnosti su uzeti iz posebnih statističkih biltena Službe društvenog knjigovodstva, a o društvenom proizvodu iz Statističkog godišnjaka Jugoslavije.

Bazu za drugi deo ovog rada predstavljaju posebni statistički bilteni Službe društvenog knjigovodstva i statistički bilteni Saveznog zavoda za statistiku.

Tek od 1962. god. počinju da se objavljuju podaci o investicijama u oblasti kulture i umetnosti. Do tada postoje samo procene. Mi smo za obim investicija u kulturno-prosvetnoj i umetničko-zabavnoj delatnosti u 1961. god. koristili procenu V. Konvalike. Podaci o obimu investicija 1962—1966. godine uzeti su iz posebnih statističkih biltena Službe društvenog knjigovodstva »Investicije«. Za analizu strukture investicija po nameni ulaganja u 1964. i 1965. godini koristili smo statističke biltenne Saveznog zavoda za statistiku, koji su rađeni prema kompleksnom godišnjem izveštaju. Počev od 1966. godine u SZS uvedeno je posebno statističko istraživanje problematike investicija, ali podaci za 1966. god. još nisu objavljeni.

Podaci o obimu bruto investicija u oblasti kulture i umetnosti, rađeni na bazi kompleksnih godišnjih izveštaja, potcenjeni su (verovatno zbog ne-

dovoljnog obuhvata) u odnosu na one koje objavljuje Služba društvenog knjigovodstva u svojim biltenima, a koji su korišćeni za istraživanje obima i dinamike investicija. Međutim, Služba društvenog knjigovodstva ne objavljuje podatke o strukturi investicija po nameni, tako da su korišćeni podaci na bazi KGI. Mislimo da ta razlika (u obimu investicija) nije bitna kod analize strukture investicija jer nas tu pre svega interesuje sagledavanje odnosa između pojedinih aktivnosti kulture i umetnosti.

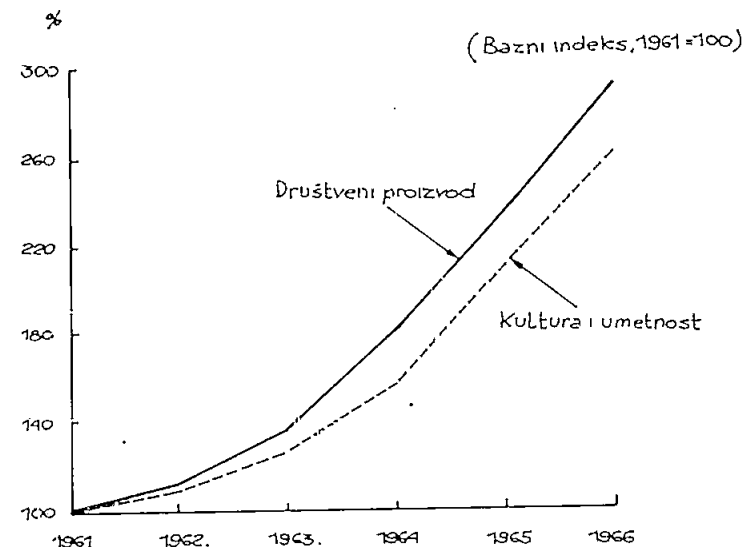
Sopstveni prihodi kulturno-umetničkih ustanova su analizirani na bazi statističkih biltena Saveznog zavoda za statistiku, odnosno na bazi KGI.

Institut ekonomskih nauka,
Beograd

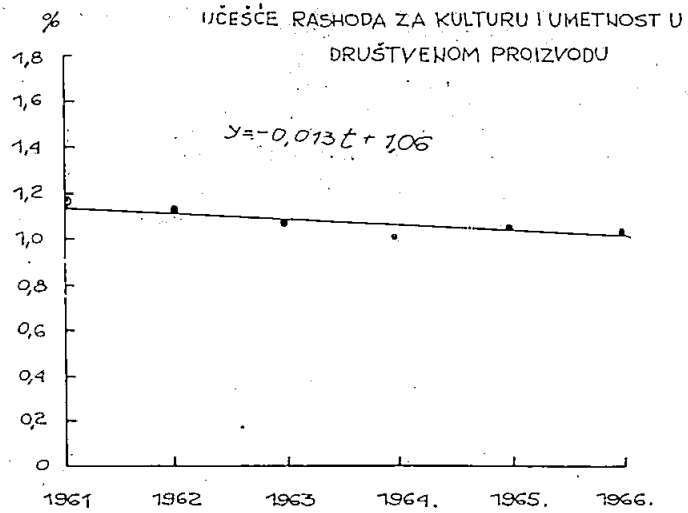
Sofija POPOV

GRAFICKI PRILOG

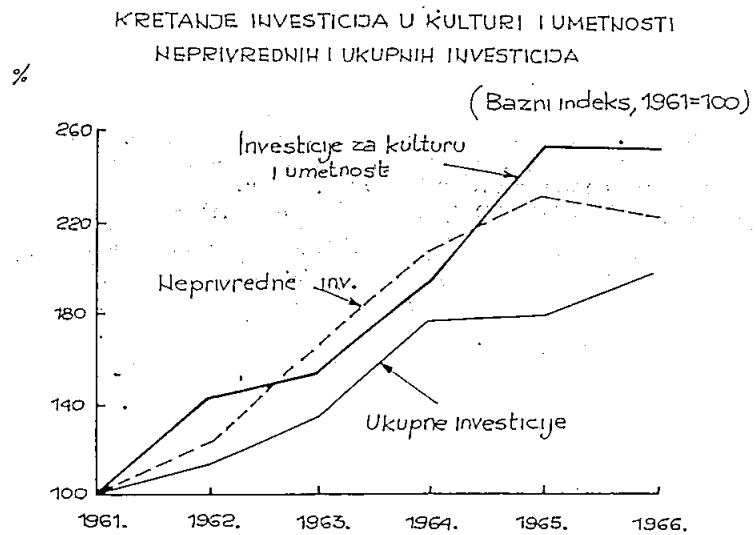
graf 1.

KRETANJE DRUŠTVENOG PROIZVODA I RASHODA
U KULTURI I UMETNOSTI

graf. 2

graf. 3

graf. 4

